

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Wilma Jonsson

Skyddsvärdheten i våldtäktsbrottet

Utformningen av samlagsbegreppet och dess påverkan
på bakomliggande skyddsvärda intressen

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Erika Sevelin

Termin: HT 2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING.....	2
FÖRKORTNINGAR.....	3
1 INLEDNING.....	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Metod och teori	5
1.4 Material	6
1.5 Avgränsning	7
1.6 Forskningsläge	8
1.7 Disposition	8
2 DEN RÄTTSLIGA REGLERINGEN	10
2.1 Våldtäktsbestämmelsens utveckling i brottsbalken.....	10
2.2 Våldtäktsbestämmelsen som den är reglerad idag	12
2.2.1 Rekvisitet samlag eller annan jämförlig sexuell handling.....	13
2.2.2 Rekvisitet genomför och rekvisitet förmår någon till	14
3 VAD ÄR SEX?	16
3.1 Rättsliga avgöranden	16
3.1.1 Begreppen samlag och sexuell handling	16
3.1.2 När är en sexuell handling jämförlig med samlag?.....	17
3.1.3 Att genomföra och att förmå någon till	19
3.2 Filosofiska koncept och feministiska teorier	20
3.3 Sexuell integritet som skyddsintresse	22
4 ANALYS.....	25
4.1 Hur avgränsas samlagsbegreppet i nuvarande våldtäktsreglering?	25
4.2 Vad innebär avgränsningen för vilka skyddsvärda intressen som påverkas?.....	27

5	AVSLUTANDE KOMMENTAR	30
	KÄLLFÖRTECKNING	31

Summary

Based on the change of legislation 2022 concerning the crime of rape, established in chapter 6, section 1 of the Swedish Criminal Code (brottsbalken, 1962:700), this essay aims to examine the concept of sexual intercourse and how the formulation of this concept affects the interest which the crime purports to protect. This thesis describes the legal development in the area of rape, as well as how the current legal framework is designed and how it should be understood, by presenting legislation, preparatory works, judicial decisions, and literature.

In order to understand the relationship between law and society and how these affect each other, the essay applies feminist theories regarding the term sex, as well as other relevant literature in the field, aiming to provide an understanding of how the concept of sexual intercourse is created and how it continues to evolve. By means of preparatory works, judicial decisions and literature, the thesis also explains the protectable interests of rape, and how these have shifted over the years.

The conclusion that can be drawn from the essay is that the formulation of the term sexual intercourse has moved away from a heteronormative notion that only included vaginal intercourse, to one that has instead expanded to include other forms of sexual intercourse. Because of the legislative change, more sexual acts comparable to sexual intercourse falls within the scope of the offence. However, the extension of the offence does not make a significant difference regarding the protectable interests. The crime of rape is intended to protect the right to sexual integrity, which also includes other interests worthy of protection. Bodily integrity and the right to sexual self-determination are protected by law, as well as a certain degree of public and individual morality.

Sammanfattning

Med utgångspunkt i 2022 års lagändring av våldtäktsbrottet i 6 kap. 1 § brottsbalken (1962:700), syftar uppsatsen till att undersöka samlagsbegreppet och hur utformningen av detta begrepp påverkar brottets skyddsvärda intressen. Genom redovisning av lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin redogör uppsatsen för rättsutvecklingen på våldtäktsbrottets område, samt hur gällande rätt dels är utformad, dels hur den ska förstås.

Genom feministiska teorier gällande termen sex, samt annan relevant litteratur på området, ämnar uppsatsen att ge förståelse för hur samlagsbegreppet är skapat samt hur det fortsätter att utvecklas. Detta för att se förhållandet mellan rätten och samhället i syfte att uppvisa hur dessa påverkar varandra. Med hjälp av förarbeten, praxis och doktrin redogör arbetet också för våldtäktsbrottets skyddsvärda intressen, samt hur dessa skiftat under åren.

De slutsatser som kan dras utifrån uppsatsen är att utformningen av samlagsbegreppet i våldtäktsbrottet frångått en heteronormativ föreställning som endast inbegripit vaginala samlag, till att i stället ha utvidgats till att även utpeka andra samlagsformer. Genom 2022 års lagändring omfattas även fler sexualhandlingar jämförliga med samlag inom våldtäktsbestämmelsens tillämpningsområde. Utvidgningen av begreppen innebär dock inte en betydande skillnad vad gäller brottets skyddsvärda intressen. Våldtäktsbrottet ämnar skydda rätten till sexuell integritet, vilket också omfattar andra skyddsvärda intressen. Kroppslig integritet och rätten till sexuellt självbestämmande skyddas, såväl som visst mått av allmän och individuell sedlighet.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk tidskrift
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under de senaste åren har det skett en stor utveckling på sexualbrottslagstiftningens område. En av de mest uppmärksammade förändringarna var införandet av brottet oaktsam våldtäkt i samband med ”samtyckeslagstiftningen”¹ år 2018, vilken stadgade att varje samlag som sker i avsaknad av samtycke är att se som en våldtäkt.²

Sexualbrottslagstiftningen befinner sig dock fortfarande i förändring. Den 1 augusti 2022 gjordes flera omskrivningar för brotten våldtäkt och sexuellt övergrepp, samt motsvarande brott gentemot barn. Ändringarna i lagstiftningen innebar att samlagsbegreppet utvidgades från att endast avse vaginala samlag till att även inbegripa anala samt orala samlag. Utöver gjordes ett tillägg i brottsbestämmelsen i syfte att fånga upp sexualbrott som sker på distans via exempelvis internet. Redan innan 2022 års lagändringen har förarbeten och rättsliga avgöranden dock understött de nytillkomna skrivningarna, och ändringarna kan därför framstå som onödiga.³

Trots ambitionen att precisera samlagsbegreppet, både i straffbestämmelser och i praxis, är det fortfarande inte helt lätt att definiera ”samlag”. Vad innebär begreppet och var går gränsen då ett övergrepp inte längre faller inom våldtäktsbestämmelsen? Hur påverkar avgränsningen av samlagsbegreppet individens rätt till sexuell integritet? Det finns skäl att diskutera rättsväsendets syn på sex samt hur denna påverkar våldtäktsbrottets bakomliggande skyddsvärda intressen.

---

¹ Jfr t.ex. prop. 2017/18:177 s. 30 samt Brå (2020): Rapport 2020:6 s. 1.

² Jfr prop. 2017/18:177, s. 28, 31.

³ Prop. 2021/22:231 s. 34.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsen syftar till att undersöka samlagsbegreppet samt rättsväsendets syn på detta begrepp i situationer som aktualiserar våldtäktsbrottet i 6 kap. 1 § BrB. Undersökningen avser dels att uppmärksamma de skyddsvärda intressen som spelar in vid reglering av sexualbrott, dels om dessa intressen uppfylls av förevarande våldtäktsbestämmelse. För att uppnå detta syfte avser arbetet att besvara följande frågeställning:

- Hur avgränsas samlagsbegreppet i nuvarande våldtäktsreglering? Vad innebär denna avgränsning för vilka skyddsvärda intressen som påverkas?

1.3 Metod och teori

För att besvara arbetets frågeställning har rättsdogmatisk metod i kombination med rättssociologisk metod använts.

Användandet av den rättsdogmatiska metoden i uppsatsen syftar till att undersöka gällande rätt med avstamp i rättskällevärdet; lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin kommer därmed ligga till grund för min kartläggning av rättsläget.⁴ Utifrån vad som framgår av innehållet i gällande rätt enligt rättsdogmatisk metod, kommer uppsatsen också utgå från den rättssociologiska metoden med avsikt att undersöka gällande rätt i förhållande till samhället. Rättssociologisk metod används i syfte att se vilken roll juridiken spelar för samhället, samt hur och i vilken mån samhället påverkar juridiken.⁵ Metoden tillämpas främst i arbetets undersökning av rättsfall och förarbeten med avsikt att klargöra samlagsbegreppet och vad detta begrepp kommer att innebära i praktiken.

Arbetet kommer även grunda sig på olika teorier om genus och sex med avsikt att redogöra för synen på sex samt hur denna påverkar regleringens skyddsvärda intressen. Halwani lyfter en filosofisk tankekonstruktion om vad en sexuell aktivitet innebär utifrån olika kriterier. Gavey teoretiserar begreppet

---

⁴ Kleineman (2018) s. 21 f.

⁵ Hydén (2018) s. 209 f.

sex som en könskodad aktivitet utifrån sexologiskt perspektiv. Dworkin framställer sex ur en feministisk teori, vilken menar att föreställningen om vad sex inbegriper är uppkommen ur patriarkala och heterosexuella konstruktioner. Det är svårt att klargöra vad sex i praktiken innebär och teorierna har därför använts som ett komplement till rättskällorna i försök att definiera samlagsbegreppet och dess tillhörande skyddsvärda intressen. Hade arbetet grundat sig på fler eller andra teorier är det inte säkert att uppsatsens slutsats hade blivit densamma.

1.4 Material

På grund av arbetets syfte och frågeställning, tillsammans med valda metoder och teorier, har främst lagtext, förarbeten, rättsfall och doktrin kommit att användas som material.

För att klarlägga gällande rätt och lagstiftarens tanke bakom våldtäktskriminaliseringen har uppsatsen främst grundats på propositioner. I syfte att klargöra gällande rätt och dess skyddsvärda intressen redogör arbetet för lagstiftningsutvecklingen från år 1984 fram till år 2022. För redovisning av utvecklingen har därför prop. 1983/84:105, prop. 1997/98:55, prop. 2004/05:45, prop. 2012/13:111, prop. 2017/18:177 varit särskilt centrala. Vad gäller rättsläget idag har prop. 2021/22:231 varit av stor betydelse. Offentliga utredningar har använts i arbetet, men då med beaktande av att det kan finnas bakomliggande politiska intressen.⁶

Vad avser praxis har främst avgöranden från Högsta domstolen använts i syfte att klarlägga samlagsbegreppet och begreppet ”jämförlig sexualhandling”, detta på grund av domarnas prejudicerande verkan och vägledande funktion. Hovrättspraxis har använts i begränsad utsträckning särskilt för att redogöra vad rekvisitet att förmå annan person till att ofrivilligt utföra eller tåla en sexualhandling innebär, då endast ett fåtal sådana fall uppkommit till högre instans.

---

⁶ Trolle Önnerfors och Wenander (2019) s. 20.

I fråga om doktrin som använts för att framhäva pågående diskussion på området, samt för ökad förståelse av gällande rätt, har Wegerstads avhandling *Skyddsvärda intressen & straffvärda handlingar: om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande*, samt Berglunds *Straffrätt och kön* varit särskilt centrala. Både Wegerstad och Berglund talar om sexuell integritet som skyddsvärt intresse. Wegerstad diskuterar sexuell integritet utifrån brottet sexuellt övergrepp, medan Berglund talar om sexuell integritet utifrån bland annat våldtäkt och kön. Annan ämnesrelevant doktrin är Anderssons avhandling *Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp* som använts för att diskutera samlagsbegreppet. Anderssons avhandling utkom år 2004 och beaktande har då tagits till att sexualbrottsregleringen i många avseenden nu är förändrad.

1.5 Avgränsning

I arbetet har flera avgränsningar varit nödvändiga, dels på grund av uppsatsens tidsåtgång, dels på grund av uppsatsens önskade omfattning.

På grund av syftet att definiera samlagsbegreppet och dess skyddsvärda intressen har uppsatsen framför allt fokuserat på brottsbestämmelsen av våldtäkt i 6 kap. 1 § BrB. Främst utreds paragrafens första stycke, då detta rör begreppet samlag samt annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar kan ses som jämförlig med samlag. Då endast ett begränsat antal ord funnits till förfogande kommer arbetet inte uppta våldtäktsbrottets frivillighetsrekvisit, trots att detta efter 2018 års lagändring är högst centralt. Därav kommer inte heller straffbestämmelsen oaktsam våldtäkt i 6 kap. 1 a § BrB upptas i arbetet, då denna grundar sig på vad som stadgas i 6 kap. 1 § BrB, förutom att oaktsamhet kring frivillighet spelar in i högre mån.

I samband med redogörelsen för begreppet sexuell handling ser arbetet till brottet sexuellt övergrepp i 6 kap. 2 § BrB. Däremot faller andra sexualbrott utanför uppsatsens undersökning. Sexualbrott riktade mot barn upptas endast i begränsad utsträckning, då i syfte att redogöra för vissa centrala avgöranden

vad gäller begreppet sexuell handling samt rekvisitet som möjliggör att distansbrott kan falla inom våldtäktsbestämmelsens tillämpningsområde.

1.6 Forskningsläge

Det finns både forskning och utredningar gällande brottet våldtäkt, nu på senare tid främst rörande frivillighetsrekvisitet. Wegerstad har i sin avhandling *Skyddsvärda intressen & straffvärda handlingar: om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande* diskuterat sexuella övergrepp samt brottets bakomliggande intressen. Däremot går Wegerstad inte in särskilt ingående vad gäller våldtäktsbrottet. Detta, i kombination med att utvidgningen av samlagsbegreppet kom alldeles nyligen genom 2022 års lagändring, innebär att forskningen på området därför ofta saknar att uppta frågan om samlagsbegreppets utformning samt vilka intressen som är skyddsvärda i relation till detta.

Detsamma gäller frågan om rekvisitet att förmå annan person till att ofrivilligt utföra eller tåla en sexualhandling som också införts genom 2022 års lagreform. Genom uttalanden i praxis har det funnits möjlighet att få straffansvar för våldtäkt redan innan tillägget gjordes i brottsbestämmelsen. Däremot finns det lite forskning på området, varav uppsatsen förhoppningsvis kommer kunna ses som ett givande tillskott.

1.7 Disposition

I arbetets andra kapitel presenteras den rättsliga regleringen, dels genom att se till våldtäktsbrottets lagstiftningsutveckling mellan åren 1984 och 2022, dels genom att utreda våldtäktbestämmelsen såsom den ser ut idag.

I arbetets tredje kapitel presenteras en grundligare redogörelse för nuvarande rättsläge utifrån relevant praxis, med fokus på begreppen samlag och jämförlig sexuell handling. På grund av arbetets frågeställning presenteras även skyddsvärda intressen och straffvärda kränkningar, vilka framgår av förarbeten, doktrin samt teorier.

I arbetets fjärde kapitel analyseras och diskuteras materialet som presenterats i de föregående kapitlen.

I arbetets femte kapitel dras slutsatser utifrån analyskapitlet.

2 Den rättsliga regleringen

2.1 Våldtäktsbestämmelsens utveckling i brottsbalken

Sexualbrotten som finns reglerade i brottsbalken, och då i synnerhet brottet våldtäkt, har vid flera tillfällen varit föremål för ändringar. Syftet till förändringarna i våldtäktsbestämmelsen har under tidens gång bland annat varit lagstiftarens vilja att fånga upp fler situationer som möjliggör straffansvar för våldtäkt.⁷

Genom lagändring år 1984 blev våldtäktsparagrafen könsneutral, då våldtäktsdefinitionen kritiserats som ”alltför snäv”. Tidigare kunde straffansvar för våldtäkt endast utdömas då en man förövat en gärning mot en kvinna. Utvidgningen innebar att övergrepp begångna av kvinnor gentemot män, samt homosexuella övergrepp, också kom att betraktas som våldtäkt. Brottsbekrivningen förändrades även ytterligare genom att inte endast omfatta samlag, utan även ”därmed jämförligt sexuellt umgänge”. Som sådant jämförligt sexuellt umgänge räknades anala samt orala samlag in.⁸

Våldtäktsbestämmelsen omformulerades ytterligare genom en lagändring år 1998. Tillägget ”samlag eller jämförligt sexuellt umgänge” som trädde i kraft genom 1984 års reform förändrades till att i stället lyda ”samlag eller till annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag”. Syftet med omskrivningen var att lyfta fram och markera att det är kränkningens art, och inte den sexuella gärningen som sådan, som är avgörande vid bedömning. Omarbetningen skulle komma att innebära att sådana sexualhandlingar som tidigare fallit under det subsidiära brottet sexuellt tvång i stället kunde räknas som våldtäkt, under förutsättning att kränkningens art var att bedöma som jämförlig med ett påtvingat samlag. Som sådan jämförlig handling framhäver

---

⁷ Jfr bl.a. prop. 2004/05:45 s. 21.

⁸ Prop. 1983/84:105 s. 17 ff.

förarbetena till exempel handlingen att föra upp en knytnäve i en kvinnas underliv.⁹

Våldtäktsbestämmelsen formulerades om i flera avseenden år 2005, då i syfte att förstärka och tydliggöra medborgarnas rättigheter till sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.¹⁰ Uttrycket ”sexuellt umgänge” ersattes med ”sexuell handling” genomgående i 6 kap. brottsbalken, bland annat därför att ”sexuellt umgänge” implicerade att det rörde sig om en akt som två parter frivilligt och ömsesidigt deltog i.¹¹ En annan föreslagen ändring genom prop. 2004/05:45 var en uppmjukning av våldsrekvisitet som tidigare varit formulerat som ett så kallat råntvång. Ändringen innebar att även lindrigare former av hot var tillräckliga för våldtäktsansvar, såsom hot mot person såväl som hot mot egendom.¹² Ändringen 2005 innebar också ett genomslag för uppfångandet av så kallade virtuella våldtäkter, då lagstiftaren införde det nya rekvisitet ”företa eller tåla” en sexuell handling i brottsbeskrivningen. Tillägget innebar att straffansvar kunde utdömas även då ett brottsoffer utfört en sexuell handling på sig själv, om detta skett under tvång av gärningspersonen.¹³

År 2013 skedde ytterligare förändringar. Formuleringen gällande sexuell handling jämförlig med samlag omarbetades till att lyda ”med hänsyn till kränkningens allvar”, till skillnad från 1998 års lydelse ”med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt”. Detta i syfte att ytterligare markera kränkningen som avgörande vid avgränsningen av vilka handlingar som är att anse som jämförliga sexualhandlingar.¹⁴

Vad våldtäktsbrottet grundar sig på idag uppkom genom 2018 års lagreform, ofta benämnd ”samtyckeslagstiftningen”.¹⁵ Våldtäktsbestämmelsens kon-

---

⁹ Prop. 1997/98:55 s. 90 ff.

¹⁰ Prop. 2004/05:45 s. 21.

¹¹ Ibid. s. 32.

¹² Ibid. s. 45, 134.

¹³ Ibid. s. 46, 136.

¹⁴ Prop. 2012/13:111 s. 27 f., 111.

¹⁵ Jfr t.ex. prop. 2017/18:177 s. 30 samt Brå (2020): Rapport 2020:6 s. 1.

struktion förändras i grunden genom att börja bygga på frivillighet. Förändringen innebar att våldtäktsansvar nu kunde komma att utdömas till den som deltagit i ett samlag eller en jämförlig sexuell handling med en part som inte deltagit frivilligt.¹⁶ I bestämmelsen infördes också en uppräkningslista av situationer då en part aldrig kan anses delta frivilligt.¹⁷

Våldtäktsbestämmelsen har utvidgats ytterligare genom en lagändring som trädde i kraft i augusti år 2022. Samlagsrekvisitet var då föremål för omskrivning, i syfte att förtydliga vad samlagsbegreppet innebär samt en ambition om att begreppet ska göras mer neutralt i förhållande till kön och sexuell läggning.¹⁸ Samlagsbegreppet avsåg före omskrivningen vaginala samlag, samtidigt som orala och anala samlag var att anse som jämförliga sexuella handlingar.¹⁹ Genom utvidgande av begreppet till att även innebära ”vaginalt, analt eller oralt samlag”, behöver en bedömning av kränkningen i det enskilda fallet, till följd av ett analt eller oralt samlag, inte längre göras.²⁰ Genom lagändringen år 2022 har också en ny passage tillkommit, vilken syftar till att fånga upp sexualbrott som sker på distans. Tillägget innebär att även den som förmår en person som inte deltar frivilligt att företa eller tåla en sådan handling (samlag eller jämförlig sexuell handling) riskerar våldtäktsansvar.²¹

2.2 Våldtäktsbestämmelsen som den är reglerad idag

Till följd av prop. 2021/22:231 lyder straffbestämmelsen för våldtäkt i 6 kap. 1 § BrB idag:

Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett vaginalt, analt eller oralt samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst tre och högst sex

---

¹⁶ Prop. 2017/18:177 s. 22 f., 30.

¹⁷ Ibid. s. 37 ff.

¹⁸ Prop. 2021/22:231 s. 31.

¹⁹ Jfr prop. 1997/98:55 s. 17 f., 75 f.

²⁰ Prop. 2021/22:231 s. 34.

²¹ Ibid. s. 21.

år. Detsamma gäller den som *förmår en person som inte deltar frivilligt att företa eller tåla en sådan handling*. [...]²²

De objektiva rekvisiten i brottet våldtäkt är därmed (1) att man genomför (eller förmår någon till) ett samlag eller en jämförlig sexuell handling och (2) att motparten inte är frivilligt deltagande.

För att kunna diskutera våldtäktsbrottet är straffbestämmelsen sexuellt övergrepp i 6 kap. 2 § BrB av central betydelse. Brottet sexuellt övergrepp är subsidiär till våldtäktsbrottet, och innebär att straffansvar kan utdömas då en gärningsperson genomför en annan sexuell handling än vad som avses i våldtäktsbestämmelsen. Brottet sexuellt övergrepp infördes genom 2013 års lagändring som ett alternativ till en samtyckesbaserad våldtäktsbestämmelse. Den ämnade då att fånga upp fall av sexuella handlingar som inte föregåtts av tvång eller utnyttjande, men där motparten inte deltagit frivilligt.²³

2.2.1 Rekvisitet samlag eller annan jämförlig sexuell handling

Genom 2022 års lagändring har samlagsbegreppet utvidgats från att endast innefatta vaginalt samlag, till att även inbegripa analt såväl som oralt samlag.²⁴ Samtliga samlagsformer förutsätter en beröring av eller med könsorgan.²⁵ Beröring som sådan är tillräcklig och det finns därmed inget krav på att samlaget ska ha ”fullbordats” genom penetration.²⁶ Med vaginalt samlag avses att ett manligt respektive kvinnligt könsorgan kommit i beröring med varandra.²⁷ Ett analt samlag innebär beröring med ett manligt könsorgan mot en analöppning. Med oralt samlag avses kontakt mellan könsorgan och mun eller tunga.²⁸

---

²² SFS 2022:1043.

²³ Prop. 2012/13:111 s. 32 och prop. 2021/22:231 s. 19.

²⁴ Prop. 2021/22:231 s. 33 f.

²⁵ Ibid. s. 84.

²⁶ NJA 1981 s. 253

²⁷ Prop. 1983/84:105 s. 17.

²⁸ Prop. 2021/22:231 s. 84.

Våldtäktsbestämmelsen omfattar även andra sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga med samlag. Utgångspunkten vid bedömning är att det förekommit en någorlunda varaktig beröring av den andra partens könsorgan, eller beröring av den andra partens kropp med det egna könsorganet. Straffansvar kan dock komma att utdelas trots att sådan varaktig fysisk beröring inte förekommit, under förutsättning att handlingen har en påtaglig sexuell prägel och ämnar kränka den offrets sexuella integritet.²⁹

2.2.2 Rekvisitet genomför och rekvisitet förmår någon till

Som redovisats för ovan görs i dagens våldtäktsparagraf en distinktion mellan den som *genomför* ett samlag eller jämförlig sexuell handling och den som *förmår någon till* att företa eller tåla en sådan handling. Ett samlag är att anse som genomfört då de krav på kroppslig beröring som förutsätts för de uppställda samlagsformerna föreligger. För att ett vaginalt, analt eller oralt samlag ska anses föreligga förutsätts därmed att gärningsmannen och offret befunnit sig på samma fysiska plats.³⁰

En sexuell handling jämförlig med samlag är att anse som genomförd antingen då gärningsmannen och offret befunnit sig på samma fysiska plats och det skett någon typ av kroppskontakt, eller då parterna befunnit sig på olika fysiska platser och den sexuella handlingen begåtts på distans, genom exempelvis chatt eller videosamtal över internet. Vid sexualbrott på distans är det enligt förarbeten som regel ”offret som utför sexualhandlingen på sig själv”. Däremot omfattas även fall då någon annan utför en sexualhandling på offret eller att offret själv utför en sexualhandling på annan, om handlingen utförs som ett resultat av gärningsmannens agerande. För att brottet ska ses som fullbordat förutsätts att den sexuella handlingen har utförts, men det uppställs

---

²⁹ Prop. 2004/05:45 s. 33 och Bäcklunds tillägg i NJA 2013 s. 548.

³⁰ Prop. 2021/22:231 s. 84.

inget krav på att gärningsmannen behöver bli försedd med dokumentation eller annan återkoppling om att sexualhandlingen ägt rum.³¹

I rekvisitet att gärningsmannen ska ha förmått någon till en sexualhandling finns inbegripet ett kausalitetskrav. Enligt prop. 2021/22:231 innebär detta ett krav på ”ett aktivt handlande från gärningsmannen som är inriktat på ett visst resultat”. Subtila påtryckningar räcker för att gärningsmannen ska anses ha förmått offret att företa eller tåla handlingen, och dessa behöver för offret inte vara omedelbart överhängande. För att rekvisitet ska ses som uppfyllt behöver offret därmed inte utföra eller tåla sexualhandlingen direkt i samband med gärningsmannens påtryckningar, utan viss tid kan ha passerat.³²

---

³¹ Prop. 2021/22:231 s. 29, 85.

³² Ibid. s. 85.

3 Vad är sex?

3.1 Rättsliga avgöranden

Lagstiftarens syn på sex framgår allt som oftast från nuvarande sexualbrottsbestämmelser samt förarbetena till nämnda bestämmelser. För att nyansera bilden av rättsväsendets tolkning av sex och andra sexualhandlingar krävs dock även en redogörelse av särskilt vägledande praxis.

3.1.1 Begreppen samlag och sexuell handling

NJA 1981 s. 253 påvisar den grundläggande utgångspunkten för vad ett vaginalt samlag förutsätter. Ett sådant samlag kräver att ett manligt respektive kvinnligt könsorgan varit i beröring, men samlaget behöver inte vara ”fullbordat” genom någon form av penetration.

Vad gäller andra samlagsformer och sexualhandlingar kan NJA s. 2013 s. 548 nämnas. I NJA 2013 s. 548 stod en man åtalad för våldtäkt då han fört upp sina fingrar i sin partners underliv, mot partners vilja. Avsikten med handlingen var att kontrollera om partnern hade varit otrogen. Svea hovrätt ansåg att gärningen saknade en påtaglig sexuell prägel, och gärningen kunde därmed inte bedömas vara en sexuell handling. HD menade däremot att vissa handlingar ”alltid ska anses ha en påtaglig sexuell prägel” oberoende av vad avsikten är. Att föra in fingrar eller föremål i en kvinnas underliv är handlingar av sådant slag. HD menade vidare att handlingen varit ägnad att kränka partners sexuella integritet, då den utförs utan giltigt samtycke.

NJA 2013 s. 548 illustrerar alltså vad som krävs för att en sexuell handling ska anses föreligga: (1) att handlingen ska ha en påtaglig sexuell prägel, och (2) att handlingen ska ha varit ägnad att kränka offrets sexuella integritet.³³ En handling med en påtaglig sexuell prägel menar HD är en sådan handling som typiskt sett syftar till att ”väcka eller tillfredsställa bådas eller enderas sexuella drift”. Om handlingen faktiskt inneburit tillfredsställelse är däremot

---

³³ Jfr NJA 2018 s. 1103.

utan betydelse. En handling kan också anses ha en påtaglig sexuell prägel fastän den normalt sett inte syftar till att tillgodose den sexuella driften, om handlingen ändå haft ett sådant syfte.³⁴ För att avgöra om handlingen varit ägnad att kränka den andra personens sexuella integritet krävs en objektiv bedömning av de faktiska omständigheterna. Att en person ofrivilligt tvingas att företa eller tåla en sexualhandling menar HD är ett typexempel för en sådan kränkning.³⁵

I NJA 2013 s. 548 poängterade HD också att anala och orala samlag tillhör sådana handlingar som alltid ska anses ha en påtaglig sexuell prägel och är därmed att bedöma som sexualhandlingar, under förutsättning att handlingen också varit ägnad att kränka offrets sexuella integritet. Enligt nuvarande våldtäktsbestämmelse är detta uttalande dock överspelat då anala och orala samlag inte längre bedöms utifrån jämförelseledet, utan direkt kvalificeras som samlag.³⁶

Samlagsliknande handlingar som hindrats av kläder kan, enligt HD, kvalificeras som sexuella handlingar. I NJA 1996 s. 461 hade den tilltalade vid flera tillfällen gnidit sig, med sitt könsorgan, mot sin minderåriga styvdotters rumpa och lår. Han hade vid flera tillfällen också fått utlösning. HD menade att de upprepade handlingarna haft en påtaglig sexuell prägel då den tilltalade använt målsägandens kropp för egen sexuell tillfredsställelse, samt att handlingarna därmed även inneburit en kränkning av målsägandens personliga och sexuella integritet.

3.1.2 När är en sexuell handling jämförlig med samlag?

Är en sexuell handling med hänsyn till kränkningens allvar jämförlig med samlag faller gärningen inom våldtäktsbestämmelsens (6 kap. 1 § BrB) tillämpningsområde. Om kränkningen inte är jämförlig med samlag aktualiseras den subsidiära bestämmelsen sexuellt övergrepp i 6 kap. 2 § BrB. För att en

---

³⁴ Jfr prop. 2004/05:45 s. 30 ff.

³⁵ NJA 2013 s. 548.

³⁶ Jfr prop. 2021/22:231 s. 34.

sexualhandling ska kvalificeras som jämförlig med samlag ska bedömningen alltså ta sikte på kränkningen, vilket innebär att en objektiv bedömning av handlingen krävs. För att räknas som jämförlig behöver kränkningen uppkommen från sexualhandlingen vara av samma allvarlighetsgrad som sådan kränkning som uppkommer vid ett ofrivilligt samlag.³⁷

I NJA 2008 s. 482 I uppkom gränsdragningsfrågan om en sexuell handling var att bedöma som våldtäkt eller sexuellt tvång (det vill säga föregångaren till bestämmelsen sexuellt övergrepp). Den tilltalade hade i samband med att målsäganden sovit stuckit in sina fingrar i hennes underliv. HD ansåg att kvinnan hade befunnit sig i ett sådant hjälplöst tillstånd att handlingen utgjorde en sexuell handling i enlighet med dåvarande 6 kap. 1 § 2 st. BrB. Handlingen ansågs vara jämförlig med samlag då kvinnan utsattes för en inte obetydlig penetrering av underlivet, vilket även inneburit smärta. HD menade att kränkningen som sådan måste anses vara snarlik den art av kränkning som uppkommer i fall av påtvingat samlag. Med hänsyn till kränkningens art, tillsammans med övriga omständigheter, ansågs därför sexualhandlingen som jämförlig med samlag.

Samma gränsdragningsfråga uppkom i NJA 2008 s. 1096 I. Den tilltalade hade tryckt sitt könsorgan mellan en åttaårig flickas skinkor under en kort stund, utan att beröra hennes könsorgan eller analöppning. HD intog en tillbakahållen hållning och gjorde bedömningen att det korta händelseförloppet, tillsammans med avsaknaden av beröring med könsorgan eller analöppning, inte var tillräckligt för att bedöma sexualhandlingen som jämförlig med samlag. Som motivering angav HD att viss försiktighet vid bedömning var påkallad i syfte att inte urvattna bestämmelsens ändamål. I ett liknande mål, RH 2012:86, hade den tilltalade tryckt sitt könsorgan mellan en femårig flickas skinkor under ett mer långvarigt förlopp. Det kunde inte visas att den tilltalades penis hade vidrört varken målsägandens könsorgan eller analöppning. Hovrätten över Skåne och Blekinge anförde att sexualhandlingen på grund av det långa händelseförloppet, samt med hänsyn till kränkningens art och övriga omständigheter, var att anse som jämförlig med samlag. Att ha i beaktning är

---

³⁷ Prop. 2021/22:231 s. 84.

att bedömningen i NJA 2008 s. 1096 I med största sannolikhet hade blivit en annan idag. Detta på grund av 2013 års lagändring, då kränkningen kom att bli mer avgörande i fråga om en sexualhandling ska kvalificeras som jämförlig.³⁸

I RH 2010:24 uttalar hovrätten över Skåne och Blekinge att faktumet att målsäganden under ett tillfälle rört sina läppar vid den tilltalades penis i sig inte innebär en sexualhandling som är jämförlig med samlag. I ljuset av 2022 års lagreform skulle bedömningen bli en annan idag då även orala samlag innefattas i samlagsbegreppet. Sådan samlagsform föreligger då kontakt finns mellan könsorgan och mun eller tunga.³⁹

3.1.3 Att genomföra och att förmå någon till

Genom prejudikat har det funnits en något inskränkt möjlighet till straffansvar för den som förmått ett offer till att företa eller tåla en sexualhandling redan innan 2022 års lagändring.

I NJA 2015 s. 501 uppstod frågan om en person skulle anses ha genomfört en sexuell handling med ett barn enligt 6 kap. 6 § BrB trots att personen inte själv deltagit i handlingen, utan endast förmått barnet till att utföra en sexuell handling på sig själv. Den tilltalade hade förmått en tolvårig flicka att smeka sina bröst och onanera framför honom över videosamtal. HD ansåg att lagmotivens avsikt varit att även innefatta situationer då någon förmått annan till att utföra eller tåla en sexualhandling och att ett sådant handlande kan innebära att rekvisitet ”genomför en annan sexuell handling [...] med ett barn” uppfylls. HD menade därför att detta utgjorde ett straffbart handlande enligt bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn i 6 kap. 6 § BrB. Kravet på genomförande kunde ses som uppfyllt då en gärningsperson deltagit på distans i realtid.

Genom NJA 2021 s. 827 konstaterade HD att en sexualhandling som en person utför på sig själv också kan grunda ansvar enligt våldtäktsbestämmelsen

---

³⁸ Prop. 2012/13:111 s. 39 ff.

³⁹ Prop. 2021/22:231 s. 84.

i 6 kap. 1 § BrB. Den tilltalade hade i videosamtal förmått en flicka att föra upp olika föremål i sitt underliv medan han spelade in händelsen. Den tilltalade hade under händelseförloppet också gett instruktioner av förödmjukande karaktär. Detta, i förhållande till att han även dokumenterade handlingarna, menade HD skulle ses som ”en del i genomförandet av den sexuella handlingen och försvårade den kränkning som hon utsattes för”. Det stod därmed klart att sexualhandlingen var att anse som jämförlig med samlag, med hänsyn tagen till kränkningens allvar. Utfallet stod i överensstämmelse med det betänkande som 2020 års sexualbrottsutredning gjorde i SOU 2021:43. Utredningen konstaterade att en sexualhandling som någon utfört på sig själv kan vara en sådan kränkning som med hänsyn till allvarlighetsgraden är jämförlig med samlag, bland annat därför att den finns hovrättspraxis⁴⁰ som medger detta samt att det står i linje med lagstiftningens syfte.⁴¹

I NJA 2018 s. 1103 hade den tilltalade förmått ett barn att senare i ensamhet utföra en sexuell handling på sig själv, för att därefter överföra videosekvensen av sexualhandlingen. HD menade, med hänsyn till legalitetsprincipen, att gärningspersonen på något sätt måste ”delta under den del av händelseförloppet som innehåller det agerande av målsägande som kan kvalificera handlingen som sexuell” för att en sexualhandling ska anses vara genomförd. Eftersom den tilltalade inte var närvarande kunde detta enligt HD inte innebära att personen genomfört en sexuell handling mot barnet. Efter 2022 års ändringar av sexualbrotten, såsom våldtäkt i 6 kap. 1 § BrB, täcker dock lagstiftningen in även denna typ av fall.

3.2 Filosofiska koncept och feministiska teorier

Med anledning av arbetets frågeställning är det relevant att se till filosofiska koncept och feministiska teorier som berör innebörden av sex.

---

⁴⁰ Se bl.a. Svea hovrätt, mål nr. B 11734–17, dom 2018-04-16.

⁴¹ SOU 2021:43 s. 100.

Halwani menar att vi i dagligt tal gör en åtskillnad mellan konceptet ”sex” och konceptet ”sexuell aktivitet”. Att ha sex innebär vanligtvis en sexuell aktivitet man upplever och gör tillsammans med någon annan, medan en sexuell aktivitet är något som kan bestå i många fler aktiviteter, såsom onani eller telefonsex. Halwani har därmed konstruerat en tankebild av vad en sexuell aktivitet utgör utifrån olika kriterier: reproduktionssyfte, kroppskontakt, sexuell njutning, avsikt och lust. Halwani poängterar att dessa kriterier på många sätt är möjliga att slå ned. Förlitar man sig på ett enskilt kriterium riskerar man att utestänga vissa former av handlingar från konceptet sexuell aktivitet, vilket kan innebära oönskade konsekvenser i exempelvis rättsliga prövningar. Vad gäller reproduktionssyfte innebär det att alla former av orala och anala samlag inte kvalificeras som sexuella aktiviteter. Detsamma gäller sexuella handlingar mellan personer av samma kön. Vad avser kroppskontakt utestängs alla sexuella handlingar som sker på distans via telefon eller internet, samtidigt som exempelvis ett gynekologbesök kan komma att räknas in. Kriterierna sexuell njutning och lust hade inneburit att sexualhandlingar som skett utan sådan njutning, eller som skett mot en parts vilja, inte är att räkna som sexuella aktiviteter. Andemeningen i Halwanis konceptbyggande av ”sexuell aktivitet” är att klargöra bilden av att man inte kan bygga en tes om vad en sådan aktivitet är utifrån enskilda kriterium, utan snarare se till sammanhanget och omständigheterna i det enskilda fallet. Andra beteenden och handlingar som motsäger kriterierna kan komma att spela in när man ska definiera vad en sexuell aktivitet innebär.⁴²

Gavey teoretiserar begreppet sex med utgångspunkt i att sexualakten i grunden är könskodad. Sexologin har utvecklats ur ett patriarkalt synsätt om vad sexualitet och sex är, vilket har inneburit att utgångsläget till stora delar är heterosexualiteten.⁴³ Vad som anses utgöra sex och sexuella handlingar utgår från heterosexuella normer, där grundidén av ett samlag är penetration med penis i vagina.⁴⁴ Gavey menar att konsekvensen av detta är att många offer

---

⁴² Halwani (2020), “Sex and Sexuality”, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2020 Edition), < <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/sex-sexuality/> > (besökt 2022-12-20).

⁴³ Gavey (2005) s. 79 f., 102.

⁴⁴ Ibid. s. 124, 139.

inte nödvändigtvis är medvetna om att de blivit våldtagna, då handlingen som sådan inte varit i överensstämmelse med det ”heterosexuella” samlaget utan bestått av andra sexualhandlingar, som offren i och för sig upplevt som kränkande mot deras sexuella integritet.⁴⁵

Dworkin menar, liksom Gavey, att den typiska idén av sex är uppkommen och framställd ur en patriarkal och heterosexuell konstruktion. Synen på vad som räknas vara sex menar Dworkin konstituerar den underställning kvinnor upplever gentemot män i den patriarkala värld vi lever i. Denna, i relation till kvinnor, förtryckande norm går att utläsa ur det ”moderna samhällets” lagstiftning som typiskt sett definierar en våldtäkt som ”att med våld eller tvång penetrera en kvinnlig kropp”.⁴⁶

3.3 Sexuell integritet som skyddsintresse

Ett av skälen till att vi upprätthåller ett straffrättsligt system är att, gentemot samhället, markera vissa typer av handlingar och beteenden som icke-önskvärda. Därmed kan varje kriminalisering sägas bygga på ett så kallat skyddsobjekt.⁴⁷

Våldtäktsbrottet har tidigare innefattats i de så kallade sedlighetsbrotten,⁴⁸ där skyddsobjektet främst varit bevarande av den allmänna såväl som den individuella sedligheten. Sedlighetsbrotten har i första hand haft en funktion som skydd för samhället, och därav menar Wegerstad att dessa brott är att se som uppställda regler och normer kring vad som ska anses utgöra acceptabla beteenden. Våldtäktsbrottet som sedlighetsbrott innebär därmed ett brott mot samhällliga normer kring sexualitet och äktenskapsbildning; brottet är då en reglering av vad samhället menar utgör ett acceptabelt sexuellt beteende.⁴⁹

---

⁴⁵ Gavey (2005) s. 136 f.

⁴⁶ Dworkin (2006) s. 208 ff.

⁴⁷ Berglund (2007) s. 50 f. och Wegerstad (2015) s. 65.

⁴⁸ Wegerstad (2015) s. 82, 118.

⁴⁹ Ibid. s. 87 ff.

Innan våldtäkt kategoriserades som ett sedlighetsbrott var det, enligt 1864 års strafflag, ett ”brott emot annans frihet”.⁵⁰ Skyddsobjektet var då kvinnans ära och blygsamhet, men kom senare att utvecklas till hennes sexuella frihet och integritet. Skyddsintresset i våldtäktsbrottet har historiskt sett därför varit tve-tydigt. Bestämmelsen har dels omfattat kroppslig integritet, dels skydd för allmän och individuell sedlighet.⁵¹

Trots att våldtäktsbrottet inte längre kategoriseras som ett sedlighetsbrott me- nar Berglund att normer om sexualitet skapas och upprätthålls genom brotts- bestämmelsens straffbud. Vid tolkning av sexuella kränkningar impliceras fö- reställningar om både kön och sexualitet, vilket också kommer att ligga till grund för våra rättsliga slutsatser. Konsekvensen av detta är att övergrepp och kränkningar bedöms utifrån ideologiska perspektiv, då särskilt tanken om den fria individen som själv bestämmer över sin sexualitet.⁵²

Skyddsintresset för sexualbrotten, såsom de är reglerade i 6 kap. BrB idag, är varje människas rätt till sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.⁵³ Termerna används parallellt och ska förstås på ungefär samma sätt; lagstift- ningen ska skydda sin befolkning från att bli utsatt för oönskade sexuella handlingar, samt skydda medborgarens rätt till att fritt få bestämma när, under vilka villkor samt med vem man vill utföra sådana handlingar.⁵⁴

Den sexuella integriteten påvisar flera olika skyddsvärda intressen, dels in- tresset av kroppslig integritet, dels intresset av att inte behöva bli utsatt för en sexualkränkning. Wegerstad menar att den kroppsliga integriteten fokuserar på könsorgan, där det straffvärda utgörs av handlingar som sker med könsor- ganen eller mot annans könsorgan. Straffvärdheten i sexualbrotten inbegriper dock även en annan dimension, att det ska råda ”frihet från att utsättas för annans (felriktade) sexualdrift”. Begreppet sexuell integritet ska därmed för- stås som mer än kropp. Den straffvärda kränkningen i våldtäktsbestämmelsen

---

⁵⁰ Wegerstad (2015) s. 82 f.

⁵¹ Ibid. s. 89 ff.

⁵² Berglund (2007) s. 332 ff.

⁵³ Prop. 2021/22:231 s. 81.

⁵⁴ Se Bäcklunds tillägg i NJA 2013 s. 548 och prop. 2004/05:45 s. 21.

är att genom en persons sexualdrift skada en annans persons sexualitet, vilket i sin tur även skadar denna persons identitet.⁵⁵

Som konstateras ovan görs en kränkingsbedömning i fråga om en sexualhandling är jämförlig med samlag. För att sexualhandlingen ska anses vara jämförlig krävs i princip att handlingen är lika integritetskränkande som ett samlag.⁵⁶ Att samlaget används som jämförelsenorm menar Andersson är ett försök från lagstiftarens sida att avgränsa straffvärda handlingar, där vissa sexualhandlingar ska anses som mer allvarliga än andra. Andersson påstår att handlingar som innebär penetration eller direkt beröring mellan könsorgan normalt sett är mer integritetskränkande än beröring som endast sker på utsidan av kroppen. Vad gäller våldtäktsbrottet måste gränsen dras någonstans – var den dras kan dock kritiseras.⁵⁷

---

⁵⁵ Wegerstad (2015) s. 124 f.

⁵⁶ Asp (Nr 1 2008/09) s. 81.

⁵⁷ Andersson (2004) s. 123 ff.

4 Analys

4.1 Hur avgränsas samlagsbegreppet i nuvarande våldtäktsreglering?

I takt med att våldtäktsbrottet har förändrats har även samlagsbegreppet, då även inbegripet jämförlig sexuell handling, utvecklats. Ett av de mest självklara exemplen på detta är att samlagsbegreppet nu direkt av ordalydelsen i 6 kap. 1 § BrB inbegriper anala och orala samlag. Såsom våldtäktsbestämmelsen varit konstruerad före 2022 års lagändring har sådana samlagsformer förvisats till ett annat bedömningsled, där kränkningar uppkomna från oönskade anala och orala sexualhandlingar setts i ljuset av det vaginala samlaget. Våldtäktsbrottet i svensk lagstiftning har därför inte varit i kongruens med Gavey och Dworkins tankar om det ”heterosexuella” samlaget, även om bestämmelsen kan tänkas ha varit byggd på liknande idéer.

Som konstaterats ovan har fall av anala och orala samlag även innan 2022 års reform omfattats av våldtäktsbestämmelsens tillämpningsområde, varav utvidgningen av samlagsbegreppet kan ses som onödig. Men ändringen kan också tänkas ha ett visst signalvärde. Som Berglund konstaterar skapar och upprätthåller våra sexualbrottsbestämmelser vissa normer om sex, sexualitet och kön. Att inte omarbete våldtäktsparagrafens ordalydelse till att även inbegripa anala och orala samlag hade då inneburit ett upprätthållande av vissa heteronormativa föreställningar. Att anala och orala samlag innan 2022 års lagändring jämfördes utifrån det vaginala samlaget innebar i princip att sådana samlagsformer aldrig erkändes som samlag i lagens mening, då samlagsbegreppet varit avgränsat till att endast innebära beröring mellan ett manligt och kvinnligt könsorgan. Utestängningen av anala och orala samlag innebar också att sådana samlagsformer endast kunde ses som likställda med vaginala samlag under förutsättning att den uppkomna kränkningen varit av samma allvarlighetsgrad som den kränkning som uppstår från ett ofrivilligt vaginalt samlag. Med tanke på vad Gavey påtalar, att den som blivit utsatt för en annan sexualhandling än ett ofrivilligt vaginalt samlag ibland är omedveten om att

kränkningen kan bedömas som våldtäkt, kan våldtäktsregleringen före år 2022 ses som problematisk ur ett brottsofferperspektiv.

Vad gäller jämförliga sexuella handlingar står det klart att placeringen av fokuspunkten vid brottsbedömning har förflyttats. Genom 1998 års lagändring gick våldtäktsbrottet från att bygga på att den sexuella gärningen som sådan till att det avgörande i stället kom att bli kränkningens art tillsammans med omständigheterna i övrigt. År 2013 ändrades ordalydelsen till ”med hänsyn till kränkningens allvar” i syfte att ytterligare markera kränkningen som det avgörande vid avgränsningen av sexuella handlingar jämförliga med samlag. Sexualhandlingen i sig spelar dock fortfarande en central roll vid bedömning i våldtäktsmål. Som både förarbeten och rättsfall konstaterar krävs, för att en handling ska kvalificeras som sexuell, att handlingen i fråga har en påtaglig sexuell prägel. Det är dock svårt att föreställa sig att ett sådant krav skulle byta skepnad. Våldtäktsbrottet är i grunden av sexuell natur, rekvisiten för brottet bör också motsvara detta. Prövning av påtaglig sexuell prägel måste ses som önskvärt för lagstiftaren, särskilt i syfte att åtskilja sexualbrotten från andra brott.

Genom införandet av rekvisitet ”förmår en person som inte deltar frivilligt att företa eller tåla samlag eller jämförlig sexuell handling”, kan samlagsbegreppet i våldtäktsparagrafen sägas ha utvidgats ytterligare. En sexualhandling som någon utfört på sig själv kan vara att anse som våldtäkt, under förutsättning att någon förmått personen till sådan handling mot dennes vilja. Praxis har tidigare belyst att sådana fall kan fångas upp av våldtäktsbestämmelsen, men endast om gärningspersonen deltagit under den del av händelseförloppet som kan kvalificera handlingen som sexuell. Lagändringen år 2022 innebar att även den som inte deltagit under sexualhandlingen kan utdelas våldtäktsansvar, om denne förmått brottsoffret att utföra handlingen. Bestämmelsens utformning går i linje med Halwanis tankekonstruktion; termen sex ska inte bygga på enskilda kriterier utan bör bestå i flera olika aktiviteter. Hade samlagsbegreppet grundat sig på krav om exempelvis kroppskontakt hade konsekvensen blivit att flera situationer utestängts från våldtäktsbrottets tillämpningsområde.

Sammanfattningsvis kan sägas att samlagsbegreppet i våldtäktsbrottet nu inbegriper vaginala, anala och orala samlag, såväl som sexualhandlingar som innebär en kränkning av samma allvarlighetsgrad som sådana samlag. Vissa handlingar ska alltid anses ha en påtaglig sexuell prägel, exempelvis att föra in fingrar eller föremål i underliv. Sådana kan direkt kvalificeras som en sexuell handling, under förutsättning att handlingen också är ägnad att kränka brottsoffrets sexuella integritet. Sexualhandlingar som sker utan att gärningspersonen deltar varken på samma plats eller vid samma tidpunkt som sexualhandlingen sker kan genom 2022 års lagändring också innebära straffansvar för våldtäkt.

4.2 Vad innebär avgränsningen för vilka skyddsvärda intressen som påverkas?

Såsom våldtäktsbestämmelsen är konstruerad idag är skyddsintresset den enskildes rätt till personlig integritet, där rätten till sexuell integritet och sexuell självbestämmanderätt inbegrips. Båda termer motsvarar i princip varandra och innebär att varje person själv ska få bestämma när, med vem och under vilka villkor man vill delta i sexuella handlingar.

Sexuell integritet som skyddsvärt intresse innefattar kroppslig integritet, då särskilt med fokus på könsorgan. Utgångspunkten för en straffvärd kränkning enligt våldtäktsbrottet är en handling som sker med könsorganen eller mot annans könsorgan. Däremot, likt vad Wegerstad påstår, inbegrips i den sexuella integriteten också intressen som går utöver kroppsliga handlingar. Att kriminaliseringen bygger på sexuell integritet som skyddsobjekt innebär att lagstiftningen också syftar till att skydda sin befolkning från att bli utsatt för oönskade sexuella handlingar, eller som Wegerstad skriver: det ska råda ”frihet från att utsättas för annans (felriktade) sexualdrift”.

Att straffansvar numera även kan utdömas till den som förmår någon till att utföra eller tåla en sexualhandling påvisar att våldtäktsbrottets skyddsintresse sträcker sig långt. Trots att det råder krav på att en handling ska ha en påtaglig

sexuell prägel för att kvalificeras som sexualhandling, har fokus frångått kravet om kroppskontakt eller närvaro av båda parter vid samma tidpunkt. Skyddet för den kroppsliga integriteten är fortfarande centrerat kring könsorgan, men omfattar nu andra situationer, till exempel att det kan röra sig om sexualhandlingar någon utför på sig själv.

Våldtäktsbrottet har, som redovisats för ovan, haft olika skyddsobjekt under tidens gång. Brottet var tidigare ett så kallat sedlighetsbrott, där det skyddsvärda intresset främst var att bevara den allmänna och individuella sedligheten. Kriminaliseringen hade då framför allt en skyddande och normgivande funktion; regleringen uttryckte, genom motsatsslut, normer och regler om acceptabla sexuella beteenden. Våldtäkt som sedlighetsbrott syftade till att skydda samhället i stort från icke-önskvärda beteenden.

Numera talas sällan om allmän sedlighet som skyddsvärt intresse i våldtäktsregleringen, men i linje med vad Berglund påstår kan brottet fortfarande anses inbegripa ett sådant element. Brottbestämmelsens straffbud skapar och upprätthåller normer om sexualitet och vad som är att anse som acceptabla respektive oacceptabla beteenden. Att kriminalisera ett visst handlande innebär att lagstiftaren skapar normer som den gode medborgaren inte ska bryta mot, i syfte att skydda samhället. Vad gäller individuell sedlighet kan konstateras att värden som ära och blygsamhet inte ofta diskuteras i förhållande till brottbestämmelsens skyddsvärda intressen. Som redovisats för ovan är däremot medborgarens rätt till integritet i allra högsta grad ett skyddsvärt intresse. Wegerstad menar att den sexuella integriteten inbegriper ett skydd mot den skada ett sexualbrott innebär för en persons sexualitet, och i sin tur även den skada som uppstår på personens identitet. Identitetsskadan kan tänkas inbegripa skada på en persons ära, och sexuell integritet som skyddsvärt intresse kan därmed förstås ha en inneboende tanke om att skydda ett brottsoffer från en ärekränkning.

Sammanfattningsvis innehar våldtäktsbrottets skyddsvärda intressen en normskapande funktion över vilka sexuella beteenden som är att anse som acceptabla. Den normskapande karaktären innebär därmed också ett slags

skydd för den allmänna sedligheten, trots att ett sådant syfte inte längre finns direkt uttalat i nuvarande lagstiftnings förarbeten. Det huvudsakliga skyddsobjektet, sexuell integritet, ska förstås ha en dimension av skydd för kroppslig integritet såväl som ett skydd för individens självbestämmanderätt vad gäller när, under vilka villkor samt med vem denne vill delta i en sexualhandling. I förhållande till vad Wegerstad påstår inbegrips i sexuell integritet också ett skydd mot kränkning av en persons sexualitet och integritet. Av detta är det möjligt att utläsa att regleringen också åsyftar att skydda medborgaren från att utsättas för ärekränkningar. Därmed kan individuell sedlighet sägas leva kvar som skyddsobjekt i våldtäktsregleringen, om än begränsat.

5 Avslutande kommentar

Den heteronormativa föreställningen om samlagsbegreppet som låg till grund för våldtäktsbestämmelsen före 2022 års lagändring har luckrats upp och utvidgats till att inbegripa fler samlagsformer. Trots att anala och orala samlag redan tidigare omfattades av våldtäktsbrottets tillämpningsområde, gjordes bedömningen av sådana samlagsformer i ett annat led och endast i relation till det vaginala samlaget. Kränkning uppkommen från andra samlagsformer bedömdes i ljuset av den kränkning som uppstår vid påtvingade vaginala samlag. Enligt lagens mening innebar det att anala och orala samlag inte var att anse som samlag, utan endast sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar var att se som jämförliga med (vaginalt) samlag.

Genom 2022 års lagreform omfattas i våldtäktsbrottet nu fler sexualhandlingar jämförliga med samlag. Den som förmår en person att ofrivilligt företa eller tåla en sådan handling kan utdömas straffansvar för våldtäkt. I detta inbegrips sexualhandlingar som någon utför på sig själv, oavsett om handlingen sker i digital närvaro av gärningspersonen eller inte. Begreppet jämförlig sexuell handling har därmed utvidgats.

Utvidgningen av begreppen innebär inte en betydande skillnad vad gäller våldtäktsregleringens skyddsvärda intressen och hur dessa tidigare varit uppställda. Sexuell integritet som huvudsakliga skyddsobjekt inbegriper däremot fler skyddsvärda intressen än man kan tro vid första anblick. Den sexuella integriteten åsyftar kroppslig integritet såväl som sexuellt självbestämmande. En persons sexualitet och integritet ses därmed också som skyddsvärda. Straffbudens normgivande karaktär innebär ett uppställande av regler som samhället förväntas förhålla sig till, likt vad lagstiftaren innan kallat allmän sedlighet. Värden som tidigare varit centrala för våldtäktsbrottet finns alltså kvar som skyddsobjekt, fast nu i en ny skepnad: inbegripna under sexuell integritet.

Källförteckning

Källor

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1983/84:105 Om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten).

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2012/13:111 En skärpt sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet.

Prop. 2021/22:231 Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar.

Utredningsbetänkanden

SOU 2021:43 Ett förstärkt skydd mot sexuella kränkningar.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1981 s. 253.

NJA 1996 s. 461.

NJA 2008 s. 482 I.

NJA 2008 s. 1096 I.

NJA 2013 s. 548.

NJA 2015 s. 501.

NJA 2018 s. 1103.

NJA 2021 s. 827.

Övriga domstolar

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 2010:24.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 2012:86.

Svea hovrätt, mål nr. B 11734–17, dom 2018-04-16.

Övrigt

Brå (2020), ”Rapport 2020:6: Den nya samtyckeslagen i praktiken – En uppföljning av 2018 års förändringar av lagreglerna rörande våldtäkt”. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. [Cit. Brå (2020): Rapport 2020:6]

Halwani, Raja (2020), ”Sex and Sexuality”, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2020 Edition), < <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/sex-sexuality/> > (besökt 2022-12-20).

Litteratur

Andersson, Ulrika (2004), *Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, Lund: Bokbox förlag. [Cit. Andersson (2004)]

Asp, Petter (Nr 1 2008/09), ”Grader av kränkning – våldtäkt eller sexuellt tvång?”, *Juridisk Tidskrift*, s. 75–85. [Cit. Asp (Nr 1 2008/09)]

Berglund, Kerstin (2007), *Straffrätt och kön*, Uppsala: Iustus Förlag AB. [Cit. Berglund (2007)]

Dworkin, Andrea (2006), *Intercourse: The twentieth anniversary edition*, New York: Basic Books. [Cit. Dworkin (2006)]

Gavey, Nicola (2005), *Just sex? The cultural scaffolding of rape*, London: Routledge. [Cit. Gavey (2005)]

Hydén, Håkan (2018), ”Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle” i Nääv, Maria och Zamboni, Maurp (red.), *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Lund: Studentlitteratur AB. [Cit. Hydén (2018)]

Kleineman, Jan (2018), ”Rättsdogmatisk metod” i Nääv, Maria och Zamboni, Maurp (red.), *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Lund: Studentlitteratur AB. [Cit. Kleineman (2018)]

Trolle Önnerfors, Elsa och Wenander, Henrik (2019), *Att skriva rätt: goda råd för att skriva uppsats i juridik*, Andra upplagan, Stockholm: Nordstedts Juridik AB. [Cit. Trolle Önnerfors och Wenander (2019)]

Wegerstad, Linnea (2015), *Skyddsvärda intressen & straffvärda kränkningar: om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande*, Lund: Media-Tryck, Lunds universitet. [Cit. Wegerstad (2015)]